

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Libor Pavera, František Všeticka, *Lexikon literárních pojmů*, Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2002, 422 s.

Znani czescy literaturoznawcy: L. Pavera i F. Všeticka opracowali słownik terminów literackich, przeznaczony dla uczniów szkół średnich i studentów. Lektura pracy pozwala jednak sądzić, że krąg czytelników będzie znacznie szerszy. Recenzowany leksykon bez wątpienia realizuje cel praktyczny, ponadto towarzyszy temu dbałość Autorów o poziom naukowy publikacji, która daje zwięzły i przystępny zarys podstawowych pojęć literaturoznawczych.

Jak stwierdzają Autorzy we wstępie kompendium, mają oni świadomość, jaki wpływ na literaturę i kulturę wywarła audiowizualność i internet, choć semiotyczne teksty kultury (w których słowo współlistnieje z obrazem stałym i ruchomym oraz z dźwiękiem) są tu w mniejszym stopniu obecne, niż np. w równolegle wydanym w Polsce *Słowniku pojęć i tekstów kultury* (red. E. Szczęśna, Warszawa 2002).

W sposobie definiowania pojęć zwraca uwagę etymologia słów i bardzo częste odwoływanie się do przykładów czeskich lub pochodzących z literatury powszechnej (także z literatury polskiej) w czeskich przekładach. Zdarzają się jednak hasła niezawierające przykładów, choćby *poeta doctus*. Wskazane w hasłach tytuły utworów nie są wyróżnione graficznie. Niektóre hasła są rozbudowane (np. *čas*), inne wydają się zbyt lakoniczne i ograniczają się do definicji (np. teorie dramatu – nie dowiadujemy się, jakie były lub są). System hasel odsyłaczowych rozszerza zakres tematyczny publikacji słownikowej, który tworzą głównie: historia i teoria literatury, krytyka literacka, różne obiegi literatury, szkoły i kierunki badawcze (o niektórych grupach literacko-artystycznych możemy przeczytać także w polskim kompendium G. Gazdy – *Słownik europejskich kierunków i grup literackich XX w.*, Warszawa 2000).

Wielu hasłom towarzyszy wykaz literatury, w której pojawiają się liczne polonica (polskie opracowania, polskie przekłady prac obcojęzycznych, prace polskich bohemistów, a nawet przekłady polskich prac teoretycznoliterackich na język czeski). Leksykon opatrzone jest w indeks terminów i nazwisk.

W refleksji nad instrumentarium pojęciowym obecne są nowe metodologie badań literackich: komunikacjonizm, dekonstrukcjonizm, postmodernizm, intertekstualność, krytyka feministyczna. Terminologia literaturoznawcza obejmuje szereg specyficznie czeskich pojęć, np. *husitská literatura*, *Devětsil*, *Lumírovci*, *novina*, *pismacká literatura*, *pololídová literatura*, *romaneto*, *rozhlasek*, *rymovník*, *scholia*. Szczególnie cenne są hasła dotyczące pojęć nieodnotowywanych w polskich słownikach terminów literackich, np. *medailon*, *alamodová literatura* i wiele innych. Odnajdujemy

także polskie terminy, np. *fraszka*, *gavenda*, *krakovaček*, *šopka*, *třetí oběh* czy też Ingardenowska *konkretizace*. *Słownik...* – zgodnie z układem gniazdowym – podaje niekiedy w jednym haśle pokrewne pojęcia, np. triada: *renesans*, *humanismus*, *reformace*. Przykładem gniazda tematyczno-funkcjonalnego jest *anticipace*, któremu to hasłu głównemu towarzyszą podhasła: *prima a.*, *falešná a.*, *otevřená a.*, *opožděná a.*

Praca obejmuje najważniejsze problemy literaturoznawcze, choć nie znajdujemy tu takich gatunków i metod twórczych, jak np. *centon*, *kolaž*, *fantasy*, *limeryk* (i inne gatunki poezji humorystycznej, zabawowej, niepoważnej). Nie ma też hasła *przekład*, jak również pojęcia stylu epoki (prądu, szkoły, grupy literackiej) i gatunku.

Uzupełnienia zgłosiłabym do następujących ujęć:

- w haśle *periodizace literatury* piszą Autorzy o zmiennej dwuprądowości procesu literackiego – prądach romantycznych i klasycznych – przywołując tu m.in. koncepcję J. Krzyżanowskiego. Można tu było sięgnąć po nowszą, z lat dziewięćdziesiątych pochodzącą propozycję J. Ziomka, który wskazał cztery formacje w dziejach literatury polskiej, obejmujące rytmy dłuższe niż epoka (średniowiecze – klasycyzm – romantyzm – awangardyzm), czyli epoki *sensu largo*. Prądy literackie, jak wiadomo, mają charakter ponadnarodowy, stąd przydatność tego typu periodyzacji także w odniesieniu do literatury powszechnej;
- w haśle *retorika* nie wspomina się o stylu retorycznym, o funkcjach wypowiedzi retorycznej (*docere*, *movere*, *delectare*), o tekstach nacechowanych perswazyjnie. Warto też było zauważyć, na czym polega współczesność retoryki;
- mam wątpliwość, czy Autorzy słusznie oddzielili hasła: *loci communes* i *topoi*;
- hasło *mimesis* nie wyjaśnia, co ta kategoria oznacza w literaturze współczesnej i do jakich zjawisk się odnosi;
- w haśle *stylistika* nie ma wzmianki o Ch. Bally'm, neoidealizmie, a także o nowych nurtach badawczych.

Powyższe uchybienia nie stanowią jednak o niskiej wartości omawianej pracy. Samo podjęcie się tak trudnego zadania już wymaga pochwały. Ponadto – jak w tym przypadku – dobre jego opracowanie i przygotowanie do druku wartość tę podwyższa. Natomiast drobne potknięcia zawsze można poprawić w następnym wydaniu.

Na zakończenie warto wspomnieć, że zawartość treściowa omawianej pracy jest – mimo powyższych uwag szczegółowych – imponująca. *Lexikon literárních pojmu* jest opracowaniem pożytecznym i celowym, przydatnym w badaniach komparatystycznych i poręcznym w użyciu narzędziem pracy naukowej humanisty. Służy porządkowaniu i systematyzacji wiedzy oraz ułatwia rozumienie głównych nurtów literaturoznawczych. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż książka napisana jest w sposób komunikatywny, równie pozytywnie ocenić należy dobrą oprawę edytorską.

Barbara Bogulebska, Łódź